

**INVESTITSION MUHITNI HIMOYA QILISHDA MAVJUD
KORRUPSION MUAMMOLAR VA HUQUQIY TAKOMILLASHTIRISH
ZARURATI**

Yo'ldosheva Muxlisa Alisher qizi

Huquqni muhofaza qilish magistranti

O'zbekiston Respublikasining iqtisodiy siyosatida xorijiy va mahalliy investitsiyalarni jalb qilish, tadbirkorlik muhitini liberallashtirish va sarmoyadorlar uchun qulay sharoit yaratish ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilanmoqda. Bu jarayon, avvalo, mamlakatda barqaror va himoyalangan investitsion muhitni shakllantirishni talab qiladi. Investitsion muhitning sifat darajasi esa bevosita davlat boshqaruvi samaradorligi, sud tizimi mustaqilligi, qonun ustuvorligi va korrupsiyaning darajasi bilan chambarchas bog'liqdir. Korrupsiya investitsiyaviy faollikni susaytiruvchi eng xavfli omillardan biri hisoblanadi. U nafaqat iqtisodiy o'sishni sekinlashtiradi, balki investorlarda mamlakatga nisbatan ishonchsizlik uyg'otadi, iqtisodiy xavfsizlikka tahdid soladi va tizimli islohotlarning samarasini kamaytiradi. Aynan shu boisdan ham investitsion muhitni himoya qilishda korrupsiyaviy muammolarni aniqlash, ularga qarshi kurashish va mavjud huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasida investitsiya muhitini himoya qilish mamlakatning iqtisodiy rivojlanishi va xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu jarayonda korrupsiyaning salbiy ta'siri jiddiy to'siq sifatida qolmoqda. Korruption xatti-harakatlar investorlarning huquqlarini himoya qilishga ishonchsizlikni keltirib chiqaradi, byurokratik to'siqlarni oshiradi va davlat boshqaruvidagi shaffoflikni pasaytiradi¹. Respublikamizda so'nggi yillarda

¹ Jahon banki. Doing Business 2023: O'zbekiston hisoboti. – Vashington: World Bank Group, 2023;

korruptsiyaga qarshi kurash bo'yicha muhim islohotlar amalga oshirilayotgan bo'lsa-da, investitsiya muhitini himoya qilishda bir qator korrupsion muammolar hali ham saqlanib qolmoqda. Xususan, sud-huquq tizimining yetarlicha mustaqil emasligi, davlat xizmatchilarining daromad va mol-mulk deklaratsiyalarining ochiqlik darajasi pastligi va ma'muriy jarayonlardagi byurokratik to'siqlar investorlar uchun muhim xavf-xatarlar sifatida qayd etilmoqda².

Investitsiya muhitini himoya qilishda korrupsion muammolarning eng muhimlaridan biri sud-huquq tizimining mustaqilligi va shaffofligining yetarli darajada ta'minlanmaganligidir. Jahon bankining **“Doing Business 2023” hisobotida** O'zbekiston sud jarayonlarining samaradorligi va nizolarni hal qilish tezligi bo'yicha **189 mamlakat ichida 78-o'rinni** egallagan, bu esa investorlar uchun mulkiy huquqlarni himoya qilishda muayyan qiyinchiliklar mavjudligini ko'rsatadi³. Masalan, mulkiy huquqlarni ro'yxatdan o'tkazish va shartnomaviy majburiyatlarni ijro etish jarayonlarida ma'muriy va korrupsion to'siqlar investorlarning faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda⁴. “Investitsiyalar va investitsiya faoliyat to'g'risida”gi Qonun investorlarning mulkiy huquqlarini himoya qilishni kafolatlasa-da, sud tizimidagi byurokratik kechikishlar va ba'zi hollarda adolatli sudlovning yetishmasligi ushbu kafolatlarning amaliy ijrosiga putur yetkazmoqda. Bunday muammolar xorijiy investorlarning O'zbekistonga uzoq muddatli investitsiyalar kiritishdan ehtiyotkorona yondashishiga sabab bo'lmoqda. Masalan, 2022-yilda xorijiy investorlar tomonidan sud jarayonlarida

² Transparency International. Corruption Perceptions Index 2024. – Berlin: Transparency International, 2024;

³ Jahon banki. Doing Business 2023: O'zbekiston hisoboti. – Vashington: World Bank Group, 2023;

⁴ Ombudsman.uz. O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida davlat siyosatini takomillashtirish masalalari. – Toshkent: Ombudsman, 2021;

adolatli ko'rib chiqishga erishishdagi qiyinchiliklar investorlar ishonchiga salbiy ta'sir ko'rsatgan holatlar qayd etilgan⁵.

Yana bir muhim korrupsion muammo davlat xizmatchilarining daromad va mol-mulk deklaratsiyalarini jamoatchilik uchun ochiq qilish tizimining yetarli darajada shakllanmaganligidir. O'zbekistonning "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni davlat xizmatchilarining manfaatlar to'qnashuvini bartaraf etishni talab qilsa-da, deklaratsiyalarni jamoatchilik nazoratiga taqdim etish bo'yicha aniq mexanizmlar hali to'liq joriy etilmagan. Transparency International tashkilotining 2024-yilgi hisobotida O'zbekiston **Korrupsiyani idrok etish indeksida 121-o'rinni** egallagan bo'lib, bu ko'rsatkich mamlakatda shaffoflikni oshirish bo'yicha qo'shimcha choralar zarurligini ko'rsatadi. Davlat xizmatchilarining moliyaviy faoliyatining ochiqligi investorlar uchun ishonchli muhit yaratishda muhim omil hisoblanadi, chunki bu korrupsion xatti-harakatlar ehtimolini kamaytiradi. Masalan, **2023-yilda** Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi tomonidan o'tkazilgan tekshiruvlar davlat xaridlarida **300 ga yaqin huquqbuzarlikni** aniqlagan bo'lsa-da, ushbu huquqbuzarliklarning aksariyati davlat xizmatchilarining shaffof bo'lmagan faoliyati bilan bog'liq edi⁶. Bunday holatlar investitsiya muhitining jozibadorligiga putur yetkazadi va huquqiy tizimni takomillashtirish zaruratini ta'kidlaydi.

O'z navbatida, korrupsiyaning investitsion muhitga salbiy ta'siri ko'p qirrali bo'lib, bu quyidagicha namoyon bo'ladi:

- Huquqiy noaniqlik va norasmiy to'lovlar tufayli loyihalarning amalga oshirilishi kechikadi;

⁵ Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi. Xorijiy investitsiyalar bo'yicha hisobot. – Toshkent: Vazirlik, 2023;

⁶ President.uz. Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha milliy kengash yig'ilishi // Rasmiy veb-sayt, 2023;

- Davlat organlari faoliyatida shaffoflikning yo'qligi sarmoyadorlarda ishonchsizlik uyg'otadi;
- Mahalliy va xorijiy investorlar o'rtasida teng sharoitlar ta'minlanmasligi raqobatga putur yetkazadi;
- Resurslar samarasiz taqsimlanadi, iqtisodiy taraqqiyot sekinlashadi.

2023-yil yakunlariga ko'ra, Transparency International tashkilotining Korrupsiya qabul qilinishi indeksi (CPI) bo'yicha O'zbekiston **180 davlat orasida 126-o'rinni** egalladi, bu esa davlatda korrupsiyaga qarshi kurash hali yetarli darajada emasligini anglatadi⁷. CPI darajasi bevosita xorijiy investorlarning qaror qabul qilish jarayoniga ta'sir etadi: ko'rsatkich qanchalik past bo'lsa, investorlar shunchalik ehtiyotkorlik bilan harakat qiladi.

2022–2023 yillarda Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi tomonidan olib borilgan tahlillarda investitsiya sohasida eng ko'p korrupsiyaviy xavf quyidagi yo'nalishlarda aniqlangan⁸:

- Yer ajratish va qurilish ruxsatnomalari;
- Soliq imtiyozlari ajratish;
- Litsenziyalash va kvotalar belgilash;
- Davlat-xususiy sheriklik loyihalarini tanlashda xolislikning buzilishi;
- Davlat xaridlari va tenderlarda manipulyatsiyalar.

Masalan, birgina Toshkent viloyatida 2023-yil davomida **30 dan ortiq investitsiyaga oid loyihalarda hujjatlarni sun'iy ravishda cho'zish, norasmiy to'lov talab qilish** kabi holatlar aniqlangan. Bu holatlar investorlarning

⁷ Transparency International, Corruption Perceptions Index 2023: (<https://www.transparency.org/en/cpi/2023>);

⁸ O'zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi, 2023-yilgi yillik hisobot: (<https://anticorruption.uz/uz>);

huquqlarini poymol qilish, ularning faoliyatini cheklash va iqtisodiy samaradorlikka salbiy ta'sir ko'rsatgan.

Ma'muriy jarayonlardagi byurokratik to'siqlar ham investitsiya muhitini himoya qilishda yana bir korrupsion muammo sifatida ko'zga tashlanadi. O'zbekiston qonunchiligida investorlar uchun "Investitsion viza" tizimi va erkin iqtisodiy zonalar kabi qulay shart-sharoitlar joriy etilgan bo'lsa-da, biznesni ro'yxatdan o'tkazish, ruxsatnomalar olish va soliq tekshiruvlari jarayonlarida byurokratik kechikishlar investorlar faoliyatiga to'sqinlik qilmoqda. Masalan, Jahon banki hisobotida O'zbekistonda biznesni ro'yxatdan o'tkazish uchun o'rtacha

12 kun talab qilinishi qayd etilgan, bu Singapur (1,5 kun) kabi davlatlar bilan solishtirganda sezilarli darajada yuqori ko'rsatkichdir (Jahon banki, 2023). Bunday byurokratik to'siqlar ko'pincha korrupsion xatti-harakatlar uchun zamin yaratadi, chunki davlat xizmatchilari jarayonlarni tezlashtirish evaziga noqonuniy to'lovlar talab qilishi mumkin. Bu holat investorlarning O'zbekistonga sarmoya kiritishdan ehtiyotkorona yondashishiga sabab bo'lmoqda.

Investitsiya muhitini himoya qilishdagi korrupsion muammolarni bartaraf etish uchun O'zbekiston qonunchiligini takomillashtirish zarurati yuqori darajada dolzarbligicha qolmoqda. Birinchi navbatda, sud-huquq tizimining mustaqilligini mustahkamlash va sud jarayonlarini raqamlashtirish orqali investorlarning mulkiy huquqlarini himoya qilish darajasini oshirish kerak. Masalan, xalqaro arbitraj tizimini kengaytirish va sud qarorlarining ochiqligini ta'minlash investorlar ishonchini oshirishi mumkin⁹. Ikkinchidan, davlat xizmatchilarining daromad va

⁹ UNCTAD. Investment Policy Framework for Sustainable Development. – Geneva: United Nations, 2022;

mol-mulk deklaratsiyalarini jamoatchilik uchun ochiq qilish tizimini joriy etish shaffoflikni oshirishda muhim qadam bo'ladi. BMTning Korrupsiyaga qarshi Konvensiyasi talablariga muvofiq, deklaratsiyalarni onlayn platformalarda e'lon qilish va mustaqil nazorat organlari tomonidan tekshirishni yo'lga qo'yish korrupsion xatti-harakatlar ehtimolini kamaytiradi. Uchinchidan, ma'muriy jarayonlarni soddalashtirish va "bir oynali" tizimni to'liq joriy etish byurokratik to'siqlarni bartaraf etishga xizmat qiladi. Masalan, 2022-yilda O'zbekistonda davlat xaridlari uchun raqamli platformalar joriy etilgan bo'lib, ushbu tajribani biznesni ro'yxatdan o'tkazish va ruxsatnomalar olish jarayonlariga kengaytirish investorlar uchun qulayliklar yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abduqodirov, Z. Korrupsiyaning investitsiya muhitiga ta'siri va unga qarshi kurashishda xalqaro tajribalar / Z. Abduqodirov. – T.: O'zbekiston Milliy Universiteti, 2020. – 180 b.;
2. Мороз, С.П. Инвестиционное право: курс лекций. – Алматы: Юридическая литература, 2008. – 168 с.;
3. The Impact of Corruption on the Business Environment / ed. by A. M. Davis. – London: Palgrave Macmillan, 2019. – 320 p.;
4. UNCITRAL. Model Law on Public Procurement. – 2011.;
5. O'zbekiston Respublikasining 03.01.2017 yildagi O'RQ-419-sonli "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni. URL: <https://lex.uz/docs/-3088008>;

6. O'zbekiston Respublikasining 25.12.2019 yildagi O'RQ-598-sonli "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi Qonuni. URL: <https://lex.uz/uz/docs/-4664142#-4664456>;
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 6-iyuldagi PF-6257-son "Korrupsiyaga qarshi murosasiz munosabatda bo'lish muhitini yaratish, davlat va jamiyat boshqaruvida korrupsiyaviy omillarni keskin kamaytirish va bunda jamoatchilik ishtirokini kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. URL: <https://lex.uz/uz/docs/-5495529>;
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 21-apreldagi PQ-147-son "Davlat organlari va tashkilotlarining korrupsiyaga qarshi ichki nazorat bo'linmalari mustaqilligini ta'minlash hamda faoliyati samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. URL: <https://lex.uz/uz/docs/-7486279>.